

Норуодунай поэт Петр Тобуруокан төрөөбүтэ 100 сылын

“ЭРИЭККЭС ДА ЫРЫА ҮӨҕЭТТЭН КУТУЛЛАР...”

Быйыл саха норуотун тапталыах поета Петр Николаевич Тобуруокан алтынны 25 күнүгэр төрөөбүтэ 100 сылын туолун. Кини суруйбут хоһооннорун оҥо уһууаанын интэлиэччиликритик сандаан, аҕа састаах кэлүөнэ дьонно тийбэ бириэбит, соһутон ааҕабыт. Оттон Петр Тобуруокан хоһоонноругар суруллубут ырыалары

маныаһы истибэтэх, долгуйа ыһаахтах саха саҥадаах, арааһа, суоҕа бусуо. Кини хоһоонноругар эбэх композиция, самодетельнай мелодия ырыа суруйан дьонго көтүлүгүтэрэ. Поэт айар үлэтин чинчийгэччилэр кини хоһоонугар барыта 400-чөө ырыа суруллубутун билгиттөөлөр. Сорох хоһоонноругар хасты да тус

туһунан матыһаах, диэкти кэрэ мелодиялаах ырыалар айылыбыттар. Петр Тобуруокан тылларыгар Христофор Максимов, Аркадий Алексеев, Виталий Андросов курдук билгиттээх мелодистар ордук эбэх ырыалары суруйбуттара.

Алтынны 20 күнүгэр улуустаагы кини библиотека “Алгыс” литературнай-музыкальной салонулар “Сүрэхтэ уерэ, сүрэхтэ котоҕо” дьон ааттаах норуодунай поэт төрөөбүтэ 100 сылын көрсө ырыа дьоро кэрһэтэ ыһылынна. Бу ырыа кэрһэтин кини библиотека уонна Чурапчы нэһилиэгин “Арны” дьомто тэрийэн ыһыттар. Спиридон Готовцев баһын тыһылар докумунталаах, Петр Тобуруокан хоһоонноругар суруллубут ырыа буолан көппүт, дьон-сэргэ кутун туппук, хомой тыһаах, уостан түспүт ырыалар ыһааһыттар. Ол курдук поэтыны ор сыһарга биһирэ алтын, тахсылаахтык үлэтэбит саха норуодунай артыыһа Аркадий Алексеев суруйбут “Чэмпинго” ырыатын дыахталлар аҕамбалара, “Таппаһым” ырыаны Василий Кузьмин, “Мутукча сыта” Христина Попова, “Сүрэхтэр көсүтэр көмүрө” Гаврил

Макаров, “Манан мастар” Борис Васильев уо. д. а. ыһаахыттарын кэрһит дьон ыһык тыһылаах докумунталаахтар.

“Мичиг” уһууаан метогина М.Д. Выршатына сүрүк интэриһинэй ахтыһы оҥордо. Ол курдук “Мичиг” уһууаан оҥолоро Петр Тобуруокан айымныһынан поэт 80 сааһын көрсө иккенировка туруорбуттар. Ол туһунан ордустуубутуо хайаатыгар суруйбуттар. Ону норуодунай поэт аҕаан баран кинилэргэ сурук суруйан ыһытты. “Олох маннак тыһылар бааллар ээ”, - дьон аҕаар Мария Дмитриевна: “Ис-истигиттэн үөрэн, тийаһаах хаамар бэйэм үөрэн сэгэйтэ сыдыабын”, - дьон. Кини оҥолорго аҕаан суруйбут хас да хоһоонун ыһыттыт эбит.

Бу ырыа дьоро кэрһэтигэр тус сааһа-рыт эттир “Арны” дьомто саайааччыта Н.М. Заболотная, компартия Чурапчытаагы биорутун сэкирэтээрэ СИЛВатини, улуустаагы дыахтар сөбүтүн прелеслатеро А.В. Седлашинева, педагогическай үлэ ботэрэго А.С. Дылаева.

Бу сэргэх дыаһалтан бары да ыһааһытуйан, сүргэтин көтөүлөтөн, сааһытын чөлөгө тарҕастыбыт.

Наталия ЗАХАРОВА.

Сэргэх дыаһал

Уунабын сибэкки дьөрбөтүн...

Алтынны 18 күнүгэр Хайахсыт орто оскуоланыгар саха норуотун чулуу кэһитэ, Государственный Муныах маннайгы бэрэсэдэттээх, поэт, тылбаасчыт А.П.Илариков төрөөбүтэ 75 сылын билгитир дыаһаллар ыһытыллылар. Маныах үөрүүлээх түгэнигэ СӨ Ил Түмөн Государственный Муныах бэрэсэдэттэрин бастаах солбуйааччы Анатолий Антонович Добрынец, СӨ култуураа уонна духуобунаса министиэриэ Владимир Иванович Тихонов, Чурапчы улуутун баһылыгытн үлэс, экономикага солбуйааччы Иннокентий Константинович Матвеев, Афанасий Петрович юргэнэ Венера Егоровна Иларикова, биһирэ төрөөбүт быраата Петр Петрович Илариков, оскуола дириэктэрэ Федор Иванович Борисов тус санааларын, эбэрэ тыһыларын тиритир уонна үөрэх эйгэтигэр сүдү кыһааты кылгэрибит учууталларга, С.А.Кузьминага, А.Г.Яковлевага тыа хаһаайыстыбатын сайдылыгар көмөтүн иһин В.И.Борисова наһараадалары туттартаһылар. Ыраахтан-чуластан кэлбит ыалдьыттар кылаас чаастарыгар, үөрүүлөх линейкага уонна Афанасий Петрович аҕаан туруоруллубут мемориальнай таһыттынныахылыгытын үөрүүлээх түгэнигэр сырыттылар.

Афанасий Петровичтыын биһирэ алтын үлэтэбит СӨ Ил Түмөн Государственный Муныаһын председетэ Александр Николаевич Жирков хтан-санаан тыл эттэ. Кини маныах түөкүлгөх кини чыраахай олоху олоон аастыһыт, кини Саха сиригэр оһулар-сэргэтигэр үтүө дыаһалларын

онорсубутун хас биридинибит билгиттээх уонна өйүөхтээбит биһирэтигэ.

Үөрүүлээх күн иккэ чааһа Чурапчы нэһилиэгин “Айыгы” духуобунай сайдыы кинигэр буолан ааста. Маныа Ил Түмөнтөн уонна улуустаагы үөрэх салалтатыттан наһараадалары, махтал суруктары Хайахсыт орто оскуолатын дириэктэри үөрэх чаһыгар солбуйааччыга И.М.Каргузова уонна Хайахсыт нэһилиэгин баһылыгынан ер сыһарга үлэтин сыдыыбыт А.П.Дорофеева, ботэрээн учууталларга туттартаһылар. Кэрэ бэйэ түгэни билгиттээх ырыһыттарбыт кинигэтигэр кэрһэттэ. Дьон-сэргэ аһынан, дуһууан тарҕастылар.

Ил курдук, А.П.Илариков аһынан оскуола үөрэнээччилэрэ, үрһиттэрэ Афанасий Петрович сырдык аһыгар сүтүрүйтэ, ыһаһан түрөт, кини аһын үйэтигэрэ аһааһа тэрэһиниһиргэ көхтөөх кыттыһыны ыһа, үрүк таһыма ыһыттар. Биһир дойдулаахтык Афанасий Петрович сырдык дууһатын, үтүө майгытын, сырааһах үлэтин умнууаһыт суоҕа.

Лилия ПОПОВА.

Спорт**Нерюнгри рингэтин чемпиона**

Улуустат нефтээр куоратыгар Нерюнгрига алтынны ый 18 – 22 күнүгэр улахан күрэхтэһини буолан ааста. Нерюнгри куорат баһылыгытн биһирингэр боксага аһаҕас турнир ыһытыллы. Маныа Хабаровскайтан кытта кэһити күрэхтэһиттэр Нерюнгри, Азия, Дьокуюскай уонна саха сиригэр улуустарын күүстээх боксердара рингтэ күүс көрүстүлэр. Чурапчыттан 50 киһигэр Ян Лукин 2002 сыллаах төрүүх улаһтарга бастаан кэлтэ. Ону таһынан бастың пехивилгиттээн, уонна утарсааччыларын эбэх очукуонун сабырыһын «Лучший боксер турнира» дьон аһаһ номинацияга тигистэ. Тренерэ Н.К.Сивцев эмиз интэлиэччиһин ситиһиниһин махтал сурук тутта.

Элэр спортсменныгытар өссө да инниһитин ситиһиниһир, тренергэ Николай Капитоновичка эбэрэ бастыһын аһыһыт.

А.ЗАХАРОВ.

Бу күрэхтэһинигэ улуус рекорда олохтонно

Элэтин 19 күнүгэр ЧГФКСИ сүүрэр манейыгар оскуола оҥолоругар национальнай аһах оһууууларыгар бэрэ таһымаах күрэхтэһини буолан ааста. Маныа улуусту-туттан барыта 11 оскуола уонна Тапта улууттан Кыһы, Ыһык Күөл хамаандаһара иһин – кини түһүстүлэр. Барыта 148 оҥо кыттыһыны ыһа. Хамаанданан бастаах миһэттэ С.А.Новгородов алтын Чурапчытаагы орто оскуола таһыт, маныа тренериһин спорт маастара П.Д.Собакин үлэтир. Иккис миһэттэ И.М.Павлов аһынан Чурапчытаагы орто оскуолатын хамаанда тигистэ (тренер А.Ф. Иванов). Герой Р.И.Константинов аһынан Амма орто оскуола үлэс миһэттэни ыһагы ситигэ (физрук И.И. Исаков).

Күрэхтэһин икки доржонан араһан ыһытыллы. Саастарынан араһан, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 сыллаах төрүүх кыргыттар уонна улаһтар тус-туса киириһиттэр. Күрэхтэһингэ барыта 48 мэтээл, 144 грамота оһуһуно. Кыргыттарга Павел Дмитриевич Собакин

торонпуг кыһа, Чурапчы орто оскуолатын 9 кылаһын үөрэнээччиһэ Ани Собакина кыһыта 16 миһэттэ 23 сантиметры ыһаһа, улуус рекордун олохтотто. Кыра саастаах оҥолорго үтүө кыттыһыны кэрһитэ эбэрэ эрһиттэр. Маныах күрэхтэһинигэр оҥоу эт-хаан оттуһун сайлаһарга, саха норуотун торут көрүтүһүн тэһиттэ туһаайыһылар. Бу күрэхтэһини түмүтүнн кыһылаах оҥолор сотору юмунгэ биһир сиртэ түмэһ, сүүмүрүһүнн баралһа былаһаһанар, улуус чөһин араас таһымаах күрэхтэһинигэрэ көмүсүөхтэрэ.

Күрэхтэһини тэһити ыһаһа күүс –көмө буолбут физкультура уонна спорт институтун ректорыгар И.И. Готовцева уонна устудьуоннарга махталыһын тирдэбит. Кыһаһынай суһууаа С.М. Колодезниковка, И.И. Чирковска, И.И. Посельскайга эмиз махтаннаһыт, оҥо спортун сайыһарыага түмүүлээхтик үлэһитиһит дьон ыһаһыт.

Иван ЛУКИН.

Уол оҕоҕо анализлаах маастар-кылаастар

Алтынны 24 күнүгэр "Айылы" кулпуура уонна духобунай сайдыы кинигэр уолаттарга анализлаах улуустаагы «Ким доҕордоох-ол дьаһылоох» дигэн маастар кылаастар ыытыллылар.

Дьаһал айылыгыгар улуустаагы кулпуура управлениетын начальнигынан солбуйааччы А.М. Смирнова, саастарын ситэ иллик оҕолор дьаһаларын көрөр, бырааттарын көмүскүүр хамыһыһа элбиктээх сэкирэтээр С. С. Верховцева эбэрдэттөөтөр, бу тэрээһингэ уолаттар элбэх саганы, бэйэлэригэр туһалаагы, наадалаагы билэстэрэ, инникитин маһан интэриммит биллэлэрин туһаныахтара дигэн эрэллэрин эттэр.

Саганы аастыт Саха сириг уонна кэлэр Россия Ийэлэрин күнүн көрсө элбэх уол оҕолорго ийэлэргэ— Н.Т. Гусевага, Н.Е. Осиповага, С.И. Харитоновага багыстари тутарылар.

Психологической кини начальнига А.С. Капрынова оҕолор бэйэ-бэйэлэрин кытары билжир, толкуйлар соннууларын ыытта. "Айылы" кинигин сүрүн специалиһа Олесь Максимов ырыатын дуоһуяа иһиттэр.

Оскуола үрдүк кылааһын уолаттарыгар аһаммыт 12 хайыскалаах маастар кылаастар үлэстөөтөр. Ол курдук атах соннууларын тренер И.И. Чирков уолаттарга спорт суолтаны, атах соннууларга спорт быһыытынан тоһо сайдан иһэрин, онно туһуламмыт лааҕыр үлэлэрин экрэн нөҥүө хаартыскаларын көрдөрөн сийилин көсөтө. Ону тэнэ бу спорт көрүгэр лааҕырга дьарыктаммыт оҕолор сийилиннэрин биллэрбэттэр. Олгон П.А. Ежымов тусой оҕолуктары адуулан көрдөрдө, бу ыытылыгыт маастар-кылааска кини ыйытыллан-көрдөрүүтүн оҕолор тусойан билэксити онордулар. П.П. Толстоухов бэстэн онорбут дьэрэксэн ойуулаах шкатулканы адалыт. Уһаага анализлаах сүрүн туттар тэриллэр биллэрбэттэр, кыһыы, чочуйуу албаастарыгар үөрөтө. Маска илтиһин дьарыктаныы, ойууну-сүрү түһэри туһунан уолаттар бэрэ сэнээрэн иһиттэр, ыйытылары биэрдиэр. «Арчы» үөрэтэр кини үлэһитэ Т.Т. Ноговицын "В" категория кууруһун, хас саастарыттан права ыыахтарын сөбүн, суол сүрүн быраабылаларын туһунан ыйытыларга сийилин элбиктээтэ. П.Г. Лытов, Ю.С. Толстоухов бул көрүнүгүн, булка туттулар тэриллэр, тааҕа сыдыыла бэрэстэтин, сирин-туому тутуһуу, сая көпүлүн хас саастарыттан ылаһарын, булка ирдэһиттэр докумуоннар тустарынан быһаардылар. Фотограф Г.Г. Туратиев уруоку

фотоаппараттары адалан көрдөрдө. Кини хайдах хаартыска түһөрү, таһаары, бөҕөттүрү көсөтө. Олесь Максимов гитарага хайдах муусука таһаары көсөтө, гитара доһуһунан ылаан иһиттэрбэт. «Үөрүү» оҕону сайыннарар кини специалиһа Г.П. Федорова ханык куруһуоктар үлэллэлэрин сийилин биллэрбэттэр. Наркисог Л.Н. Дьаһаа чөл олох, наркотик сана көрүнүн "Наскай" туһунан, көмүһүгэр уһунуук олоруу кулаһан дьаһылын көсөтө, иһиттэ туһуламмыт сүбэлэри биэрэ. Н.Н. Попова оҕо быраабын туһунан кыһык сырытта. Психолог А.С. Капрынова уолаттарга тренинговый соннуулары ыытта, тухса дьобурдаахтарын, кыахтаахтарын быһаарар тест толортордо. Улуустаагы кини библиотекка үлэһиттэрэ сонно-майгыга сыһыаннаах ос хохсонорукан соннуулары тэрийиһэр, айылаа харыстылылар, чөл олохка, өйү сайыннарарга анализлаах кинигэ быһаастаһан турдордулар, сийилин сырыттылар.

Кулпуура управлениетын специалиһа Г.П. Керемисова көсөтөхтүк кытыбыт уолаттарга биринистэри туттартаа. Түмүккэ дьаһал кытылаахтара сүһөхтэригэр турин, Чураччыт тимниһиһтээтэр.

Улуустаагы кулпуура управлениетын начальнигынан солбуйааччы А.М. Смирнованы көрсөн көсөттүм. "Сүрүн сылыгыт — оҕотон кырдыаһылар тийэ араас куруһуоктары, тэрээһиннэри ылаан кулпуура эйгиттэр тарыаһаахтыт. Ону таһынан учуока турар оҕолору кытары үлэһиттэһиттэ. Эртэ кулпуура управлениетыгар аһаан-минтээн маһык үлэ ыытарга, отчуот онорорго специалист суоҕа. Быһырыллыгыттан Г.П. Керемисова үлэллэр. Быһырыллы кырдыктарга маһык хабаннаах тэрээһин ыытыт буһааһытына, бэйил уолаттарга анализлаах маастар-кылаастары тэрийиһит. Учуока турар оҕолору араарбаака, сааһынан арааран, берыларын хаһан кытыһаардыбыт. Дьаһалытын тэрийиһит бары үлэһиттэргэ, предпринимателлэргэ улахан маһалытын тэрдэбит", — дьэтэ.

Саганы оҕолор тэрээһин туһунан сандаларын иһиттүм. Айаал Протопопов, Чураччы орто оскуолатын 9 "б" кылааһын үөрөтөһүтүтэ.

—Маастар-кылаас ыытылларын сөбүлөтүм. Барытын иһиттүм, ыытыт соннууларыт үөрөн-котон кытыһыт. Ордуу хаартыска түһэри туһунан илгэрдиһиттэн ыйытаһыт.

Айаал Сергеев, Чураччы орто оскуолатын 8 "а"

кылааһын үөрөтөһүтүтэ:

—Тэрээһин үөһтөй баһылыгыт аһа, сөбүлөтүм. Фотоаппараттары илгэрдиһиттэ. Урут хаартысканы хайдах таһаарыларын, бөҕөттүлүгүн биллүм.

Айаал Ырылаев, Чураччы гимназиятын 6 "а" кылааһын үөрөтөһүтүтэ:

—Ордуу бул туһунан илгэрдиһиттэн иһиттүм. Чыаһамай хайаан котон көсөрин биллүм. Эһэбин кытта буһааһыт.

Айаал Сибиряков, Чураччы гимназиятын 10 "а" кылааһын үөрөтөһүтүтэ:

—Бу тэрээһини сөбүлөтүм. Атах соннууларын илгэрдиһиттэ, гитарага муусука таһаары, бул туһунан ордуу сэрээн иһиттүм.

Марфа ПЕТРОВА.

Өкүтөөп революцията 100 сылын көрсө

РЕВОЛЮЦИЯ БИИР СЫЛЫН БЭЛИЭТЭЭНИН

(ИЛ ДАРХАН БИБЛИОТЕКАТЫН ФОНДАТЫТТАН)

II саастаахтар, балаһан ыйылар аһам миигин үөрэттэрэ, Чураччы оскуолатыгар таһаарыт.

Онно Николай Гурьев (Оройук) дьон кини Чураччыга олороро, онно дьаһыт.

Чураччы оскуолаты аһылыгыгар маһыгыт кылааска биэрэр. Оччолорго биһиги таһыт Болонго кинигэ эбит, кини оскуолага ылаһар туһунан көсөтөт.

1-4-кылаастары Кирилл Петрович Захаров үөрэтэр эбит. Мин ити кылааска үөрэбим.

Үрдүк кылаастарга учууталлара Георгий Всеволодович Студенцов уонна Василий Иванович Сафронов эттэр. Таһара үөрөһүн Степан аһабыт үөрэтэр этэ.

Миниги кытта үөрөһүтүтэр: Николай Никласевич Гурьев, Виктор Афанасевич Савин, Анастасия Алексеевна Попова, А.Д.Федоров, Николай Степанович Жирков, Роман Иннокентьевич Местников, Василий Лебедев, Иннокентий Васильевский, Н.Н.Федоров, П.Н.Федоров. Үрдүк кылаастарга үөрөһүтүтүтэрэн

өйдүүбүн: П.Федоровы, Семен Дмитриевич Федоровы, Егор Митрофанович Соловьев, Николай Васильевич Дьячковский, Иван Прокопьевич Новгородовы, Степан Афанасевич Савин, Василий Осиповы, Челалонгары Василий Васильевич Поголов, Исай Каркель, Николай Дмитриевич Кривонякин, П.Т. Яковлев, В.П.Соболев, Н.С. Миронов, Д.С. Поголов.

Мин олорбут ылбар Контон Беляев эһэ-экситэ дьукаһ этэ. Кини Николай дигэн 3-с кылааска үөрөтөр усту үөрэтэрэ.

Оскуолабыт Чураччы эртэ кулпуура дьаһалын оннулар турара, кинигэр эртэ кырдыаһа оскуола турара. Ол пансионат дьаһал этэ. Ол дьаһалын 1922с. баһылыктар кыайтаран куруһулэригэр умалтыттар. Ол кинигэр улахан баһылык дьаһаарын эмэ умалтыттар этэ.

Оскуолага Степан аһабыт наһаа дайы урукс биэрэн маһыгыт үөрэттэр. Таһара дьаһалыгэр оскуола оҕолоро кинигэ уна өтүгэр кылаһалын тураллара.

1917 сыл күһүн Октябрьскай революция буһуһун туһунан сурах

кыһык тардыммыта. Үрдүк кылаастар таһара үөрөһүттэн аһаастаммытара. Үгү элбэх муһаһтар буһуһар быһыытыт этэ.

1918-1919 үөрэх дьаһылар мин 2-с кылааска саганы үөрөһүтүтүм.

Октябрьскай революция I сылын туһууһун бырааһыныһыттан өйдүүрүм дьон баар — Чураччы тоһе тумуһулар эрдэттэн бэлэмтээн, туруору мас чомохтоон баран, кинигэ тэһе-тэһит уст умалтыттар, ону кытта тэһит тоһе сиргэ бул саһаһан хаста да сүһөхтээн чыс биэрбиттэрэ. Ол кинигэ биһиги сана кулпуура дьаһалын кинигэ кинигэ үлэһит улахан таһааран баран, буорак буруһун уһааран таһыһыт. Ону кинигэ иһиттэһит, "Балаһан сирэй" дигэн соннууру сымыйалаан, Николай II ырааһаһы онорбуттар уонна ырааһаһыны утары үтүктэн, туһа өтүтүн ыһаһан кинигэлэр хоруһаһын устубуттар. Ол кинигэ баһаһаһа буорак эһиттэр.

Ону Едвин (Тоһхоннуур) дигэн кэсэ кэһит нууча тэһиһит. Иһиттэн аһыны өйдөһүтүтүм.

Чураччы биһиги оскуолатын аһаһаһын 2м дьирин таһа, 1918 сыл саһа хастыттар. Онно үлэһиттэр сүтэлэрин, хойуһуларын, куруһаһтарын, эрбиһтарын буһул куруу чомохтоон баран, аһаһаһа кинигэ, маһыгыт аһаһа ыһаһаһытын өйдүүбүн.

Оскуола старостата Афанасий Савин (Чомохтой) соннуһор этэ. Таһара дьаһалын тэрээһиниһаһа "Космоу" дигэн соннуһор этэ.

1917 с. Прокопий Нестерович Сокольников дигэн луохтууру корорум. Биһиги Краснай монгол тумуһар "Луохтууру кылаһын уһуоҕа" дигэн сонноһа кини уһуоҕа баһа.

Чураччы кинигэ уһу саһыттарыттан Ньосой, Маһомет, Беляһаһа, Ванниһа аһыһаһа.

Мин 2-с кылааска үөрөтө сырыттахтыт, таһыт Николай С. Болонго таһааран Аггей Александрович Новгородов аһыт оскуолаһыгар үөрөтүтүтүтэ.

Саха АССР үлэһит учуутала Петр Митрофанович Васильев аһыттыттан В.Д. ПОПОВА хомуйан бэлэмтэһэ.

